ÚJ SZEMPONTOK AZ IDEGENNYELVI OKTATÁSHOZ.

I. A legsürgősebben végrehajtandó iskolai reform irányelveiről egy pár évtized alatt csaknem egységes közvélemény alakult ki.[1] Rövid összefoglalással így jellemezhetnők: Legyen a szakemberek által irányított oktatás mindvégig *gyakorlatibb, életrevalóbb, természettudományos és szociális szellemtől áthatott.* E legfőbb irányelveknek gyakorlati keresztülvitele a mostani különböző iskolafajokon belülbizonyára sokféle külső és belső nehézségbe fog ütközni és igen sok részletkérdés megoldását teszi majd szükségessé. Ezek közül most csak az egyikre, egy oly ütközőpontra kívánom a figyelmet ráterelni, amellyel minden iskolafajnak előbb-utóbb tisztába kell jönnie és amelynek megoldása nélkül egészséges és eredményes iskolareform meg nem valósítható. Ez a kérdés pedig az idegen nyelvek tanításának oly szerfölött fogós kérdése.

Az idegen nyelvek sajátságos tudományjellegüknél fogva a szellemi és gyakorlati tudományok határvonalán mintegy középhelyet foglalnak el. Ezért tanításuk módja az elvontabb könyvnyelvnek vagy pedig a gyakorlati társalgási nyelvnek elsajátítása szerint hol az egyik, hol a másik cél felé hajolva ingadozhatik. De az idegen nyelvtudás maga is a legkülönbözőbb értékelésben részesült a pedagógusok, tudósok és a közvélemény részéről.

Ha eltökélt szándékunk, hogy igazán életrevaló nevelést és oktatást tűzzünk ki a reform céljául, akkor az egyes tantárgyak értékfokozati különbségét is újra meg kell vizsgálni. Tananyagunk és tanterveink, sajnos, még ma is túlnyomóan filológiai irányzatúak és a kor szellemével, mai művelődési eszményünkkel nem állanak összhangban. Valamennyien érezzük, hogy a középiskolai oktatás súlypontjának az eddigi, túlnyomóan nyelvi oktatás tengelyéről az életrevalóbb tárgyismeretek tengelyére kell áthelyeződnie. Az egészséges megújhodás szempontjából szükséges, hogy a tanulmányi időnek javarészét ne a puszta szó- és nyelvformatudás foglalja le, hanem hogy az ifjúság mennél értékesebb tárgyi ismeretekhez juthasson hozzá.

II. Az idegen nyelvek tanulásának kérdése leginkább azáltal válik fontossá és országos érdekűvé, hogy az idegen nyelvek tanulásának kötelezettsége egész középiskolai tanulóifjúságunkat érinti. Ismeretes, hogy az iskolák jellegzetes különbsége Németországban és másutt is a nyelvek tanításán alapszik s a gimnázium és a reáliskola nálunk is leginkább az idegen nyelvek tanításában tér el egymástól.

A nemzetközi közlekedés és érintkezés fokozódásával az idegen nyelvek tanulása egyre fontosabbá és szükségesebbé válik, ezért az állam és a társadalom az iskolák tanulmányi rendjében az idegen nyelvek elsajátításának igen tekintélyes szerepet juttatott. A kérdés csak az, vajjon az iskola meg tud-e felelni e követelményeknek és mennyiben.

Kísértsük meg határozott tények és adatok alapján megállapítani, hogy egy-egy idegen nyelv iskolai tanítására mennyi időt és

[1] L. Imre Sándor: *Nemzetnevelés.* Budapest, 1912. 215. l.

mekkora fáradságot fordítanak, s mert a tengernyi idő és fáradság ellenére is oly kevés eredményt érnek el, kutassuk, mi ennek az eredménytelenségnek alapoka és van-e rá mód, hogy ezt a nemzetközileg oly fontos kérdést megoldjuk.

Egy-egy idegen nyelv tanítására a különböző országok középiskoláiban nagyon különböző óraszámokat fordítanak.[1] Az iskolákban tanított idegen nyelvek közt a legnagyobb óraszámmal a latin nyelv szerepel. Jelenleg a legnagyobb idegennyelvi óraszám a württembergi gimnáziumban 2835 órával a latinnak jut. Nálunk is aránytalanul nagyobb a latinnak 1540 órája, mint a németre vagy franciára fordított óraszám. Mivel azonban a latin nyelv tanítása a modern középiskolából előbb-utóbb úgyis kiszorul (Norvégiában már ki is szorult) és szabad választás, de megfelelő képesítés és tanulási alkalom esetén csak nagyon kevés tanuló szánja majd rá magát a megtanulására, a latin nyelvi óraszámokat csak összehasonlítás végett használom fel.

A modern nyelvekre fordított teljes óraszám a különböző országok különböző iskolafajaiban nagyon tarka-barka képet mutat s 210 és 1890 óra közt váltakozik. A legnagyobb óraszám a württembergi főreálban található; ott 1890 órát fordítanak a francia tanítására. Elég nagy óraszámmal szerepel a francia nyelv a porosz főreálban (1645), Belgium flamand nyelvű iskoláiban (1610), Svájcban (1330) és Görögországban (1190 óra). Nálunk a legnagyobb óraszám a leánygimnáziumban (945 óra) s a reáliskolában (875 óra) a németre jut. (A reáliskola francia óraszáma csak 840.) A német nyelvet legbehatóbban (1225 óra) tanítják az orosz reáliskolában és a svéd gimnáziumban. Az angol nyelv a legtöbb országban elég kis óraszámot tüntet fel. Legtöbb, még pedig 1190 órát fordítanak az angol nyelv tanítására a görög reáliskolában és 980 órát a hamburgi reálgimnáziumban.

Jóval kevesebb óraszámú az idegennyelvi oktatás Franciaországban s még mostohább sorsban részesülnek az idegen nyelvek az angol és amerikai iskolákban.[2] Angliában Coulton szerint még a legjobb iskolákban is nevetségesen kevés óraszámot juttatnak az idegennyelvi oktatásnak. Ez az oka, hogy Németországban a növendékek egy-egy idegen nyelvből legalább is kétszer annyit tudnak. Amerikában a szakemberek állítása szerint hasonlóképpen alig tanulnak egy-egy idegen nyelvből két év alatt annyit, mint amennyit Németországban angol nyelvből egy év alatt.[3]

[1] Technikai okokból, sajnos, kénytelen vagyok a világ valamennyi művelt államának öt oldalra terjedő, részletes nyelvtanítási statisztikáját mellőzni és csak a főbb eredményekre utalni. Megjegyzem, hogy az egy-egy nyelvre fordított időt nem a szokásos heti óraszámban, hanem a középiskola egész tartamára terjedő teljes óraszámban tüntetem fel.

[2] Legújabban (1918) a rendkívül elhanyagolt idegennyelvi oktatás érdekében nagyon figyelemreméltó javaslatok és újítások történtek. L. Néptanítók Lapja, 1918. 50—51. sz.

[3] Uránia, 1915. 220. l. Az amerikai iskolák megítélésére jellemző, hogy az iskolai év 40 hétből, minden hét csak 5 tanítási napból és minden tanítási nap 5 órából áll. Egy évi teljes óraösszeg csak 900—1000 órára rúg. L. Krause C.: *Über die Reformmethode in Amerika.* Marburg, 1914. 2. l.

Hogy a középkorból átszármazott és oly kevés tárgyismerettel járó filológiai oktatás mennyire túltengő még mai iskolarendszerünkben is, arról könnyen meggyőződhetünk, ha az összes nyelvi órák számát a többi tárgyak óraösszegével is egybevetjük. A nyelvi órák az összes tárgyak óraösszegének átlag $^1/_3$, $^1/_2$, sőt $^2/_3$ részét foglalják le. Ez okozza a túlterhelést. A tanulók a középiskolai tanulmányi időnek legnagyobb részében szavakat tanulnak, anélkül, hogy a megfelelő gondolati tartalmat is elsajátítanák.[1] Így pl. a nyelvi órák összege nemcsak Németországnak legtöbb iskolájában, hanem Angliában, Belgiumban, Dániában, Finnországban, Svájcban, Hollandiában, Horvát- és Oroszországban is nagyobb, mint a többi tárgyak óraszáma együttvéve. Nálunk a nyelvi órák száma a teljes óraösszeghez viszonyítva a következő: a reáliskolában 33·1%, a leánygimnáziumban 41·1%, a fiúgimnáziumban pedig 48·2%. Az utóbbiban tehát az összes óráknak csaknem felerésze a nyelvi óráknak jut. Ha a jelenlegi órabeosztást a multbeliekkel összehasonlítjuk, örömmel tapasztalhatjuk, hogy a klasszikus nyelvek tanításának korlátozásával az összes nyelvi órák száma is állandóan csökkenőfélben van. Korunk szellemének megfelelően a nyelvtudás az értékesebb tárgyismereteknek mind nagyobb tért kénytelen átengedni. A középiskolai oktatás az ismeretközlés terén valószínűleg csak akkor fog nagyobb eredményt elérni, ha a nyelvi órák száma nem fogja meghaladni a többi tárgyak óraösszegének egyharmadát.

III. Minthogy az idegennyelvi oktatásnak eredménytelenségéről világszerte általános panasz hallható, fel kell vetnünk azt a kérdést, hogy ennek a sikertelenségnek oka miben keresendő.

Tüzetesebb vizsgálattal bizonyára nagyon sokféle okot találhatunk. Ilyenek: a tanulók általános túlterhelése (Gurlitt), a túlságosan magas cél kitűzése, a módszer tökéletlensége, a nyelvkönyvek gyarlósága, a tanár módszertelensége vagy nemtörődömsége, az osztályok zsúfoltsága. Némelyek szerint az egyik ok az, hogy az iskola egyáltalában nem alkalmas idegen nyelvek elsajátítására, a másik pedig az, hogy a nyelveket grammatikai módszer szerint tanítják.

A felsorolt okokat mind mérlegelve szerintem az idegennyelvi oktatás kérdése épenséggel nem megoldhatatlan (egyesek ezt is vallják), hanem legfőbb, még pedig legyőzhető akadályai a következők: az osztályok túlzsúfoltsága, helytelen módszer alkalmazása és leginkább a ráfordítható óraszám elégtelensége. Ezek közül az első és utolsó egy rendelettel akár azonnal is megszüntethető.

Túlnagy növendéklétszámmal semmiféle tárgyban sem lehet eredményt elérni, legkevésbbé pedig az idegennyelvi oktatásban. Egyetlen egy iskolai tárgy sem kíván annyira egyéni s minden egyes szóra és nyelvtani formára kiterjedő közreműködést, mint valamely idegen nyelv elsajátítása. Az idegen nyelv beszéléséhez nem elég, mint más iskolai tárgyban, a passzív s egyébként bármily éles figyelem, vagyis nem elég a hangokat pusztán mástól hallanom, hanem minden egyes idegen hangot ezenfelül még aktív beszédszervi mozgással magamnak is be kell gyakorolnom. A tanulónak ez a szakadatlanul tartó, folytonos egyéni közreműködése csak úgy ellenőrizhető, ha minden egyes

[1] *Rein W.:* Pädagogik in syst. Darstellung. 1912. 3. k. 68. l.

szót mindegyik növendéktől számonkérhetünk és vele kiejtetünk. Világos, hogy ily egyénenkénti ellenőrzés túlzsúfolt osztályokban mindenképen keresztülvihetetlen, mert a karban való mondatás nagyon megbízhatatlan eszköz.

Ami az iskolában alkalmazandó módszer kérdését illeti, a gyermek lelki világához és a környezetbeli nyelvtanuláshoz való alkalmazkodás követelményének jelenleg legjobban a mérsékelt direkt módszer felel meg, azonban még igen sok tekintetben tökéletesítésre szorul és tökéletesíthető is. De óvakodjunk attól az eléggé elterjedt téves felfogástól, mely a módszer fontosságát túlbecsülve azt hiszi, hogy az idegen nyelv tanulását pusztán a módszer kérdésével meg lehetne oldani s hogy a nyelvtanítás eredménytelenségének főoka csupán a módszerben volna kereshető. Ennek világos cáfolata, hogy már a legkülönbözőbb módszerekkel is el tudtak érni jó eredményt, maga a környezetbeli nyelvtanulás pedig tulajdonkép terv és módszer nélkül vezet a legtökéletesebb eredményhez. «A tapasztalat — írja nagyon helyesen *Bain*[1] — még egyetlen egy eszközt sem mutatott olyannak, mellyel a munkát jelentékenyen meg lehetne csökkenteni s nem is valószínű, hogy ilyet találjunk. Minden művelt nyelv tanulása okvetlenül nagy munkába kerül. A nyelvtant és a szókincset nem lehet nagy erő felhasználása nélkül elsajátítani . . .» A jó módszer könnyít ugyan a munkán, de a készség elsajátításához szükséges időt pótolni nem tudja. Az idegennyelvi oktatás eredménytelenségének oka tehát nem kizárólag a módszerben, hanem jóval mélyebben gyökerezik.

Másfélezer éves állandó tapasztalat bizonyítja, hogy a tanulóknak nagyobbik része nem tudta elérni azt a célt, hogy idegen nyelvet az iskolában beszélni megtanuljon vagy csak a könyvből is tökéletesen megértsen. De akkor miért lehet bármely idegen nyelvet oly könnyen, csaknem játszva az idegen környezetben megtanulni? Erre számos pedagógus, főleg pedig már Montaigne is rámutatott s a mindennapi tapasztalat is számos esetben bizonyítja. A legtöbb pedagógus nem hatolt bele elég mélyen a nyelvbeszéd és nyelvértés pszichológiai folyamatába és természetébe. Sőt akik a nyelvi jelenségek igazi természetét felismerték, azok sem vonták le a vele kapcsolatos módszertani következtetéseket. Olykor utaltak ugyan rájuk, de nem domborították ki elég nyomatékosan. Egyes elméleti pedagógusok felismerték a kitűzött végcélt, de a megvalósítás módozataival már nem törődtek és azok keresztülvitelét a gyakorlati pedagógusokra bízták. Nagy ritka eset, hogy az elmélet embere egyúttal épp oly kiváló gyakorlati pedagógus is lett volna és viszont. A gyakorlatban tovább folyt a sablonos nyelvkönyvek gyártása, úgyhogy rendszerint csak hosszú évtizedek mulva jutottak egy egy lépéssel előbbre. Viszont az is igaz, hogy az elmélet gyakorlati megvalósítása legtöbbször nehezebb feladat, mint kigondolása vagy felismerése. Bizonyos előfeltételek és előmunkálatok nélkül a legátlátszóbb elmélet is gyakorlatilag kivihetetlennek bizonyul. Az idegen nyelvtanításban ezeket az előfeltételeket csak a modern pszichológia kezdte számunkra megteremteni, de a gyakorlati keresztülvitelhez szükséges *előmunkálatok* még máig

[1] Neveléstudomány. Ford. *Szemere Samu*. Bpest, 1912. II. k. 170.

is hiányzanak. Ilyenek: a közhasználatú szavaknak gyakoriságuk foka szerinti rendezése, egy-egy leckeórára és az egész tanulmányi időre felvehető mennyiségüknek és minőségüknek megállapítása,[1] a nyelvtani alakoknak hasonló módon való összeállítása és felhasználása stb. De mindez még csak nyersanyag! Ennek a nyersanyagnak terjedelmét, keretét már a célmeghatározásban szabatosan meg kell jelölni. Igen nagy baj volt, hogy ez eddig meg nem történt. Az eddigi célmeghatározások oly színtelen általánosságokban mozogtak, hogy a nyelvkönyvírók a szókészlet és nyelvtani formák nagy tengerén terv és cél nélkül ide-oda evezhettek és mintegy találomra a legkülönbözőbb szóanyagú és szóterjedelmű nyelvkönyveket készíthették. Ebből a nyersanyagból aztán oly egyszerű, fokozatosan haladó beszéd- és olvasmányszöveget kell megszerkeszteni, minőt semmiféle irodalomban készen nem találunk; oly szöveget, mely a növendékek átlagos befogadóképességéhez mérve, a *szemléletre, cselekvésre és élményre* támaszkodva a nyelvet tanuló egyén *fogalmi, érzelmi és érdeklődési* világából meríti tartalmát és formáját.[2]

Ismeretes, hogy a pedagógusoknak legnagyobb része a nyelv beszélését és megértését még ma is az úgynevezett szellemi tudományok közé sorolja és az idegennyelvi oktatásban a szellemi tudományokban használatos logikai módszert kívánja alkalmaztatni. Már pedig ha a modern pszichológia és fiziológia szemüvegén át vizsgáljuk meg a beszéd folyamatának s egyáltalán minden nyelvi jelenségnek okait, könnyen meggyőződhetünk arról, hogy a nyelv és beszéd nem a logika és észtörvények, hanem a szokás és sokféle egyéb, épenséggel nem logikai lefolyású társadalmi erők összeműködéséből származott. Valamely nyelv elsajátításában ép azért nem a logikára támaszkodó szellemi, hanem a gépies gyakorláson alapuló gyakorlati tárgyak módszerét kell követnünk. Az idegen nyelvtanítás problémája elsősorban nem módszertanilag megoldható kérdés, mint eddig csaknem valamennyi nyelvpedagógus hitte és vallotta, hanem amennyiben a nyelv beszélése és olvasáson alapuló megértése is tulajdonkép készség, a probléma megoldása mindenekelőtt a nyelv elsajátítására fordítható időnek a kérdésén fordul meg.

Mint minden készség, a beszédkészség is lényegében bizonyos szervi mozgások ismételt utánzásából áll. Ebben rejlik a beszédszervi mozgásoknak nagy fontossága. Az idegen nyelvtanításban vagyis a beszédkészség megszerzésében ezek az utánzó mozgások, ép azért, mert kevésbbé szemmel láthatók, mint pl. a többi készségeknél (úszás, vívás, zongorázás stb.), elég soká észrevétlenül maradtak és kellő figyelemben nem részesültek. Részben erre vezethető vissza, hogy az idegen nyelvek tudásának készségtermészetét nem ismerték fel kellő-

[1] A szókincsnek miként való felhasználásáról szólnak következő cikkeim: «A nyelvek és egyedek szókincse.» Uránia. 1918. 5. sz. — «A direkt módszer és a német nyelv tanítása.» Polgárisk. Közl. 1914. 10., 11., 12. sz. — «A gyermeknyelvi szókincs fejlődése.» A Gyermek. 1918. 7—10. sz.

[2] Mindezt megkíséreltem megvalósítani Lukács Ödön dr.-ral a polgári fiúiskolák I. osztálya számára írt tankönyvemben: *Német Nyelv- és Olvasókönyv* szemlélet, cselekvés és élmény alapján. Mühlbeck K. 360 rajzával. Bpest, Lampel, 1918.

képen és nem értékelték eléggé. A beszédszervek mozgásának és összerendezettségének oly fontos szerepét tudvalevőleg csak az újabbkori fiziológia és pszichológia derítette ki. Az idegen nyelvek tanításában tehát a gyakorlati módszer követése főkép a beszédszervek gyakorlásában, vagyis a tanító által mondott szavaknak és mondatoknak helyes, sokszor ismételt és végül gépiességig fokozott utánamondásában áll. Nyilvánvaló ebből, hogy az idegen nyelv tudása, mint gyakorlat és ismétlés útján megszerzendő s *igen bonyolult*, sok ezer elemnek egymás mellé rendeléséből előálló készség sokkal több időt igényel, mint amennyit az iskolai tanulmányi idő nyujtani szokott. Arra a kérdésre pedig, miért kell több idő egy-egy idegen nyelv tanításához és megtanulásához, mint amennyi bármely más iskolai tárgy elsajátításához szükséges, a felelet a következő: Egy-egy idegen nyelv ismeretösszege más tárgyhoz viszonyítva jóval több és logikailag elkülönült ismeretelemből, nevezetesen legalább 6—8 ezer közhasználatú szónak és 600—800 nyelvtani formának biztos tudásából áll. Ez óriás terjedelmű jelrendszernek említett elemeit sem egyenként, sem összesen nem lehet logikai kapcsolatokkal elsajátítani és emlékezetünkbe vésni, hanem mivel önkényes jelek, csak sokszori ismétlések árán lesznek sajátunkká. Azonfelül nem elegendő ezeket az elemeket pusztán felismerni, hanem mivel beszéd- és olvasásközben minden pillanatban és egyszerre kell hogy rendelkezésünkre álljanak, gépiességig fokozott tudást tételeznek fel. Ez az oly sok ezer elemű, százezerszeres kombinációjú és minden pillanatban gépies biztonságú tudás tehát nem alapos értelmi munkát és logikát, hanem sok, nagyon sok időbe kerülő gyakorlatot és ismétlést követel. Ha erre a begyakorlásra elegendő időnk nincsen, a legalaposabb értelmi munka és a legkifogástalanabb módszer sem járhat eredménnyel. A szükséges idő az idegennyelvi oktatásban mindent pótolhat, az időt nem pótolhatja semmi.

Hogy az idegen szavak és nyelvalakok pillanatnyi gépiességgel rendelkezésünkre álljanak, szükséges, hogy a lélektani kísérletek tanúsága szerint[1] 10—20-szoros, sőt 40—50-szeres ismétléssel is emlékezetünkbe vésszük és lehetőleg valamennyit hétről-hétre elülről felfrissítsük. «Valamely idegen szó csak azután válik életképessé, írja egy német nyelvpedagógus,[2] miután háromszor-négyszer elfelejtettük s mindannyiszor újabb kapcsolatban vívta ki létjogosultságát.» És mit nyujt ehhez képest az iskolai nyelvtanulás? Az idegennyelvi órák elégtelensége miatt a sokszoros begyakorlás és ismétlés merő képtelenség, pedig a nagyon gyakori ismétlés nélkül nemcsak a folyékony beszédet, hanem még a szövegnek látás alapján való megértését sem lehet még megközelítőleg sem elérni. Ezért oly meddő és siralmasan eredménytelen még ma is és a direkt módszer ellenére is minden idegennyelvi oktatás. Érthető tehát, hogy alig akad nyelvtanár, aki az idegen nyelvek tanulására kiszabott óraszámot szaporítani ne kívánná.[3]

[1] L. Radoszavlyevics P., Ebbinghaus, Brunshausen, Meumann, Ziehen stb. emlékezetkutatásait.

[2] Wolffgarten-Zierfass: *Methodik des Unterrichts im Französischen für Mittelschulen.* Düsseldorf, 1911. 86. l.

[3] Az idegennyelvi órák számának növelése különösen okadatolt minálunk. Ennek igazolására elegendő a külföldi idegennyelvi oktatásra

A többi tárgyak tanárai ezt a követelést saját szempontjukból jogosan visszautasítják ugyan, de ha az itt felsorolt okokat tárgyilagosan mérlegelnék, a nyelvtanárok panaszát bizonyára ők is méltányolnák.

Bármennyire kifogástalan is a módszer, sohasem viheti annyira, hogy gyorsabban s rövidebb idő alatt vezessen az idegen nyelv tudásához, mint a jóval kedvezőbb feltételek közt végbemenő környezetbeli nyelvtanulás. De nem csökkentheti a szükséges ismétlések és gyakorlatok számát, vagyis a munkaidőt a legeszményibb módon kitervezett környezetbeli nyelvtanulás sem. Elképzelhetetlen, hogy valaki egy idegen nyelvet bármekkora értelmiséggel és tanulási kedvvel pl. egy pár hét alatt elsajátítson. Ennek oka az, hogy a beszédkészség megszerzéséhez szükséges ismétlések és gyakorlatok számát bizonyos legkisebb mértéken alul leszorítani nem lehet.

Itt vetődik fel tehát az a kérdés, mekkora lehet ez a legkisebb mértékű idő.

IV. Hogy mennyi időre, hány évre, szabatosabban szólva mekkora óraszámösszegre van szükségünk az iskolában, hogy valamely idegen nyelvet a közepes szókincs fokáig (egy 12 éves gyermek fogalmi körének megfelelő 6—7 ezernyi szókincsig) megértsünk és beszélni megtanuljunk, ez kevés eredménnyel biztató kérdés. A legtöbb nyelvpedagógus óvatosan kikerüli, már pedig elkerülhetetlenül s még a tévedés valószínűségének veszélye árán is szükséges, hogy a cél elérésére megkívánt óramennyiséget legalább megközelítőleg próbáljuk megállapitani.

Sokáig tűnődtem rajta, hol vagy miként találhatnánk olyan valószerű időmértéket, melyhez az iskolai idegennyelvi oktatás időtartamát viszonyíthatnók és ennek segítségével pontosabban is megállapíthatnók. Egy ötletszerűen vagy elméletileg kigondolt óramennyiség ugyan könnyen felállítható, de ép oly könnyen meg is dönthető. Így jutottam arra a gondolatra, hogy az iskolai nyelvtanítás óramennyiségét a környezetbeli legtermészetesebb nyelvtanulás időtartamához mérjem, s ennek alapján nagyobb számszerű szabatossággal meg is határozhassam.

A nyelvtanulásra fordítandó idő meghatározásában nagyon fontos annak megállapitása, hogy a környezetbeli nyelvtanítás nemcsak a legrégibb, legegyszerűbb és legtermészetesebb, hanem egyúttal a legrövidebb idő alatt célhoz vezető nyelvtanulási mód. Amellett annyira egyetemes jellegű, hogy akár a gyermekről, akár a felnőttekről, akár éleseszűekről, akár korlátolt felfogásúakról van szó, mindig biztos eredménnyel s egyformán be szokott válni. Mindeme tulajdonságainál fogva joggal tekinthetjük annak az alapmértéknek, melyhez viszonyítva minden más nyelvtanulási módot megítélhetünk. Ha pedig maga a környezetbeli nyelvtanulás is csak meghatározott idő alatt vezethet nyelvtudáshoz, akkor magától értetődik, hogy az iskolai nyelvtanulásnak legalább is annyi, vagy — ez még valószínűbb — jóval több időt kell ugyanazon cél elérésére fordítania, mint ameny-

vetett futólagos pillantás és összehasonlítás. Modern nyelvi szakosztályunk a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett emlékiratában erre külön is ráutalt. «A németek is sokkal nagyobb mértékben művelik az élő nyelvek tanítását, mint mi.» L. Orsz. Középisk. Tan. Közl. 47. évf. 586. l.

nyire a jóval egyszerűbb, környezetbeli nyelvtanulásnak szüksége volt. Kevesebb idő már azért se lehet elég, mivel a környezetbeli nyelvtanulásban tudvalevőleg minden tényező és feltétel a legkedvezőbben közreműködik, az iskolai nyelvtanítás alkalmával pedig mindezek egyáltalán elő sem fordulnak vagy háttérbe szorulnak, s velük ellentétesen működő gátló akadályok lépnek helyükbe.

Carré szerint az anya 3—4 év alatt tanítja meg gyermekét beszélni.[1] Mások egy élő idegen nyelvnek a környezetből való elsajátítására 6—8 havi külföldi tartózkodást vélnek elegendőnek.[2] Ez naponként átlag 10 órát számítva 1800—3000 órát tesz ki. Azt hiszem, nem járunk messze a valóságtól, ha erre támaszkodva azt mondjuk, hogy körülbelül ennyi órára lesz szüksége az iskolának is, hogy különböző nyelvérzékű növendékeit *egy* élő idegen nyelvnek és középfokú szókincsének elsajátítására vezethesse. Sőt ha tekintetbe vesszük, hogy az iskolai idegennyelvi oktatás bizonyos beszédkészségen kívül még az olvasáson alapuló nyelvértést, nyelvtant és fogalmazást is követeli, akkor ez az óraszámösszeg a kitűzött célhoz képest inkább kicsinynek, mint nagynak mondható. A környezetbeli nyelvtanulásnak egyéb előnye még, hogy közvetlenebbül érintkezik az élettel, szorosabban összeforr szükségleteinkkel és érdeklődésünkkel, továbbá naponként több egymásutáni órán át s egyhuzamban tartó nagyobb hatásával a hangemlékezetnek tünékenységét a legkisebb mértékre korlátozza.[3] A környezetbeli nyelvtanulásnak ezt az 1800—3000 óráját nyolc év alatt csak a heti öt és hat órai iskolai nyelvtanítás közelíti meg. Vajjon mily eredmény várható akkor heti 2—3 órai idegennyelvi oktatástól?

A tapasztalat és sok belső érv tehát amellett szól, hogy az iskolai nyelvtanításhoz szükséges óramennyiség valószínűleg összevág a környezetbeli nyelvtanulás óramennyiségével. Ez pedig sok időt, igen sok óraszámot jelent. Érthető tehát, hogy mindazok, akik az idegen nyelv tanulásához szükséges óraszámot sokallják vagy az idegennyelvi tudásnak előnyeivel szemben a ráfordított időt és munkát aránytalanul soknak és fáradságosnak találják, Ostwalddal amaz észszerű álláspontra kénytelenek helyezkedni, hogy legokosabb és leggazdaságosabb eljárás az volna, ha az idegennyelvi oktatást a középiskolából teljesen kiküszöbölnék. Heti 6—8 órai, még pedig nyolc éven át tartó idegennyelvi oktatás méltán gondolkodóba ejthet.

Ha az idegen nyelvek tanítására fordítandó tengernyi időt már Leibniz is sokallta, és fájlalta, hogy életünknek egy harmadát ezek megtanulására kell áldoznunk *(tertia pars vitae ... linguis impenditur)*, Heine szerint pedig a rómaiak sohasem értek volna rá a világot meghódítani, ha a latin nyelvet kellett volna nekik megtanulniok,

[1] Méthode pratique, 29. l.

[2] Igy pl. Coulton: *Public schools and the public needs.* London, 1901. 44. l. — Sweet: *The practical study of languages.* London, 1913. — Le Bon G.: *Psychologie de l'éducation.* Paris, 1909. 236. l.

[3] A környezetbeli nyelvtanulás nagy hatékonyságáról mondja egy német tanár: Eine Bonne, die ein oder zwei Kinder den ganzen Tag um sich hat, gewährt in ein oder zwei Wochen so viel Übung im mündlichen Gebrauch der fremden Sprache, wie die Realschule in sieben Jahren. (Resch J. cikke: Zeitschrift f. Realschulwesen, 1918. 135. l.)

akkor manapság, amidőn a Leibniz-korabeli ismeretek összege talán meg is tízszereződött már, s a világ katonai meghódításánál jóval nagyobb cél, a népek közművelődési szövetségének megvalósítása lebeg eszményként előttünk: a mindenekfölött drága idő kihasználásának szükségességét bizonyára még jobban át kell éreznünk. Az élet rövidsége és a teendőknek, a szükségszerűen megtanulandó dolgoknak óriás sokasága arra int és késztet, hogy az oly kevés tárgyismerettel járó idegen nyelveknek iskolai oktatását csak a legszükségesebbre szorítsuk, vagy megtanulásukat, mint sok egyéb kívánatos, de nem szükséges készségbeli ismeretet (pl. a zenét), a tanulóknak magánszorgalmára bízzuk. Arra az ellenvetésre, hogy az iskola nemcsak szükséges ismereteket, hanem sok más, pusztán kívánatos ismeretet is tanít, azt kell figyelembe venni, hogy azok mind (ének, torna stb.) jóval kevesebb időt és fáradságot igényelnek, otthon pedig egyedül is eredményesebben gyakorolhatók. Nem is az idegen nyelveknek tanítása és tudása ellen, hanem — s ez a fontos — a ráfordítandó sok idő felhasználása ellen kell komoly kifogásokat tennünk.

Több évtizedre terjedő és sokoldalú nyelvpedagógiai tanulmányaim arról győztek meg, hogy az idegen nyelvtanítás eredménytelenségének főoka abban rejlik, hogy *nem ismerték fel az idegen nyelv tudásának készségtermészetét* s azért ahhoz képest nagyon kevés óraszámban, azonkívül nem gyakorlati, hanem logikai alapon tanították. Mihelyt átlátjuk, hogy valamely idegen nyelvnek beszélése, de még látás útján való megértése is alapjában véve tulajdonkép készség, akkor e felismerésből mind a módszertani, mind az időbeli kérdésre vonatkozó egyéb következtetések önmaguktól adódnak. Nevezetesen, hogy a többi készséghez (rajz, torna, ének stb.) hasonlóan az idegen nyelvet is csak sokszori ismétléssel és begyakorlással lehet elsajátítani és hogy e sokszori ismétlésekhez és gyakorlatokhoz igen sok idő, rendkívül nagy óraszám szükséges. Mivel ezt a tömény-telen óraszámot az iskola az idegen nyelvek tanítására nem tudta rászánni és valószínűleg a jövőben sem szánhatja rá, azért a hiányzó időt, bár sikertelenül, a legkülönbözőbb módszertani fogásokkal szerették volna pótolni. Nem kételkedem benne, hogy ennek az alapvető jelentőségű igazságnak felismerése új irányváltozást fog okozni az idegennyelvi oktatásban, s azért, mint egykor *Viëtor*, ép oly jogosan és újból hangoztatnunk kell ma is: *Der Sprachunterricht muss umkehren!* Más szóval: a tanulmányi időnek megszabott óraszáma miatt vagy ki kell küszöbölnünk az idegennyelvi oktatást, vagy pedig elegendő óraszám előteremtésével egynél több világnyelvet tanítanunk nem lehet.

V. Vonjuk le és összegezzük röviden a tanulságokat. Az idegen nyelvtudást nem szabad szokás szerint túlbecsülnünk, de nem szabad lekicsinyelnünk sem. A tapasztalat szerint a tanuló ifjúságnak legnagyobb része nem veszi hasznát az idegen nyelvek tanulásának és azért nem is törekszik komolyan vagy kedvvel elsajátításukra. Akik főiskolákra, egyetemekre mennek és idegen világnyelv tudására szükségük van vagy lesz, magánszorgalomból kevesebb fáradsággal és hamarabb is megtanulják. Igazi ismeretszerzés az iskolai évek alatt — hangoztatta már Apácai Cseri János is — csak az anyanyelven lehetséges. Ez pedig az elsőrendű cél; ehhez képest bármely idegen nyelv leg-

feljebb segédeszköz; mihelyt gátló akadály s a főcél elérését veszélyeztetheti, inkább elejtendő.

E világszerte tapasztalható tények logikájából az következnék, hogy az idegen világnyelveket a középiskolában egyáltalán ne tanítsák vagy csak úgy, mint nem kötelező tárgyakat. Ezzel szemben azt látjuk, hogy az idegen világnyelveket a legtöbb ország középiskoláiban akár művelődéspolitikai, akár egyéb okokból kötelezően tanítják. Rendszerint azzal érvelnek, hogy az idegen nyelveknek az iskolákból való teljes kiküszöbölése oly egyoldalú követelés, mely a népek nemzetközi kapcsolatával nem számol, s könnyen elszigeteltségre és elmaradottságra vezet. Pedig a kötelező idegennyelvtanítás — mivel rendszerint célt nem ér és nagy megterheléssel jár — bátran nélkülözhető oly országok középiskoláiban, melyeknek anyanyelve már amúgy is világnyelv. Viszont okadatolt az idegen nyelvek tanítása kisebb országok részéről oly célból, hogy a nemzetközi világversenyben résztvehessenek és létfenntartásukat biztosítsák. De *egy* élő világnyelvnél többet ezeknek sem szabad és nem is lehet tanítaniok, mert több időt és nagyobb óraszámot a szokásos középiskolai tanterv csak más tárgyismeretek rovására engedhet meg.[1] Még okadatoltabb, sőt parancsolólag kötelező valamely idegen világnyelv középiskolai tanítása abban az esetben, ha egy kisebb ország tanulóifjúsága sajátos néprajzi viszonyok közt valamely élő idegen világnyelv megtanulására az iskolán kívül, a közvetlen idegennyelvű környezetből is támogatást kaphat. Ez az eset forog fenn a német nyelvvel szemben Magyarországon.

A hazánk területén sűrűn elszórt német nyelvszigetek lehetővé teszik, hogy a német világnyelvet nálunk bárki könnyű szerrel

[1] A mennél egyszerűbb és egységes iskolareform szempontjából szerintem középiskoláinkban az idegen nyelvek közül csak a német nyelv tanítása volna kötelező. A felső tagozatban a francia és az angol is választható tárgy lehet. A latin csupán a felső tagozatnak (ez 3—4 irányú lenne: általános műveltségi, gazdasági, ipari, kereskedelmi) humanisztikus ágazatában volna tanítandó. Rá kell még mutatni arra is, hogy a legújabb reformtervek a régiekkel együtt nagyrészt abban a hibában szenvednek, hogy túlságos sokat ölelnek fel és elérhetetlen célokat tűznek ki. Szinte túllicitálják egymást abban, hogy minél több idegen nyelv elsajátítását helyezzék kilátásba. Nekünk szakembereknek, kik ismerjük az idegennyelvi oktatással járó nagy nehézségeket és eredménytelenséget, nem szabad ily nagy célkitűzésekhez hozzájárulnunk. Hiú reményeket ébresztünk vele a szülőkben is, a növendékekben is; ezek u. i., mivel a célt most már gyakorlati szakemberek tűzték ki, annak elérését joggal el is várhatják. A bizton bekövetkező csalódásért méltán okolják aztán a tanárt és az iskolát. Nem szabad a nagyközönséget abban a felfogásban megerősíteni, mely az idegen nyelv elsajátítását a látszólag oly könnyű és kevés időbe kerülő környezetbeli nyelvtanuláshoz méri, s az iskolai nehézségeket és a kétféle nyelvtanulás közötti óriás különbséget egyáltalán nem ismeri s nem is ismerheti. Ez a közönség csak azt tudja, hogy idegen nyelvet a környezetből 6—8 hónap alatt el lehet sajátítani, s ezt várja valami csodás erejű iskolai módszertől is. Nekünk azonban tudnunk kell, hogy ez a 6—8 hónap tulajdonkép 1800—3000 órát jelent. Ha ez az óraszám az iskolában rendelkezésünkre állana is, nyolc évre és 40—50 tanulóra elaprózva már csak kevesebb eredményre jogosít.

beszélni is megtanulhassa.[1] A német nyelvnek ez a földrajzi természetű előnye a többi világnyelvekkel szemben, bármiként vélekedjék valaki a német népről és közműveltségéről, annyira szembeszökő és megváltozhatatlan, hogy a többi, tőlünk távolabb eső francia, angol vagy bármely más világnyelv a némettel versenyre nem kelhet.

Ha tehát ilyen vagy akár más okokból is *egy* idegen világnyelvnek középiskolai tanítását mégis szükségesnek ismertük el, akkor bizonyára nem elég ezt a célt csak felismernünk és akarnunk, hanem meg kell adnunk a cél eléréséhez szükséges eszközöket is. Ezek közül a két legfontosabb pedig az, hogy az idegen nyelv tanulását lehetőleg korán (körülbelül tízéves korban) elkezdjük s elsajátítására elegendő óraszámot adjunk. Mind a kettő a nyelvtudásnak mint készségnek természetéből folyik. Ismert tapasztalati tény, hogy mindenféle készséget, így a beszédkészséget is, legkönnyebben fiatalon, a gyermekkorban lehet elsajátítani, amíg t. i. szerveink hajlékonyak és a gépiességek begyakorlására legalkalmasabbak. De itt egyúttal azt is tekintetbe kell vennünk, hogy minél nehezebb, bonyolultabb valamely készség, annál több gyakorlatot és időt követel. Kétségtelen, hogy az eddigi iskolai óraszám nemcsak az elérendő célhoz, hanem a környezetbeli idegennyelvtanulás idejéhez viszonyítva is elégtelennek és eredménytelennek bizonyult. Átlag heti 2—3 idegennyelvi óra, ráadásul még írásbeliek készítésével is megterhelve, nemcsak pedagógiai, hanem lélektani képtelenség is. Kezdetben vagy legalább is az első esztendőben heti négy órán alul valamennyire eredményes idegennyelvi oktatás el nem képzelhető.[2]

A nyelvnek mint készségnek elsajátítása különösen kezdetben kíván minél többszöri, lehetőleg mindennapi ismétlést és gyakorlást. Ezért szükséges, hogy kezdetben heti hat órát szánjunk a megtanulandó idegen nyelvre.[3] A rákövetkező években az órák száma már csökkenhet, még pedig fokozatosan és lehetőleg csak egy-egy órával, de heti három óránál kevesebb nem lehet (pl. heti: 6, 6, 5, 5, 5, 4, 4, 3 óra).[4] Ezt az óraszám-csökkentéssel járó megoldást azonban csak a legnagyobb óraszükség esetén kockáztathatjuk. Jusson eszünkbe, hogy ha az idegen nyelvet nyolc éven át állandóan heti hat órában tanítjuk is, ez legjobb esetben körülbelül csak akkora fokú nyelvtudást eredményezhet, mint a hat hónapi nyelvtanulás az idegen környezetben. De az iskolai legnagyobb idő (1680 óra) még ebben az esetben is csak megközelíti a környezetbeli legkisebb időt (1800 óra), vagyis más szóval a legbehatóbb iskolai munkával a környezetbeli nyelvtanulásnak legalacsonyabb eredményét érhetjük el.

[1] Csupán egy világnyelvnek, még pedig a németnek tanítása mellett érvel Theisz Gy. is (Orsz. Középisk. Tanáregy. Közl. 1913/14. 612. l.); mint első világnyelv mellett pedig legtöbb nyelvpedagógusunk.

[2] Ezen a nézeten van Clasen is. (L. *Neuere Sprachen,* XXII. 305. l.). Továbbá Résch J. (*Zeitschr. f. Realschulwesen* 1914. 136. l.).

[3] Ez az elv érvényesül a németországi reformgimnáziumban. Ott a franciát az első három éven át heti 6—6 órában tanítják.

[4] A németországi főreáliskolában (9 év) a heti 47 francia óra osztályonként így oszlik meg: 6, 6, 6, 6, 6, 5, 4, 4, 4. Még kedvezőbb a württembergi főreál heti 54 órájának beosztása: 8, 8, 8, 6, 6, 5, 5, 4, 4. L. *Kaiblinger F.* Orsz. Középisk. Tanáregy. Közl. 47. évf. 415. l.

Ha azonban ezt a nagy óraszámot egy idegen nyelv elsajátítására rászánni nem akarjuk vagy nem tudjuk, akkor okosabb és gazdaságosabb, ha holmi félmunka helyett az idegennyelvi oktatást teljesen elejtjük és ezt a nagyon tekintélyes óraszámot a jóval hasznosabb tárgyismeretek alaposabb elsajátítására fordítjuk. Különben is minden félig elsajátított készségnek az a sorsa, hogy feledésnek indul, a haszontalanul elfecserélt idő nyomában pedig késő bánat jár. A napról-napra nagyobbodó és a későbbi századok folyamán még inkább felhalmozódó tárgyismereteknek óriás sokasága előbb-utóbb valószínűleg arra fog bennünket kényszeríteni, hogy az idegen nyelveket csak nem kötelezően és iskolán kívüli, de államilag szervezett tanfolyamokban kell majd tanítani.

Ha tehát *egy* idegen nyelvnek tudását annyira szükségesnek tartjuk, s komolyan akarjuk, hogy az idegennyelvi oktatás ne csak olyan tessék-lássék-féle módon történjék, ne legyen kínlódás és vergődés mind a tanár, mind a tanítvány részéről, és a ráfordított sok idő a növendékeknek legtöbbjére nézve hasznavehetetlenül kárba ne vesszen, mint eddig: akkor a kérdésnek gyökeréig hatolva ne sajnáljuk a ráfordítandó nagy óraszámot s azt az elég tekintélyes tanulmányi időt sem, melyet a nyelvtudásnak készségtermészete a tapasztalat szerint elengedhetetlenül megkövetel. Carlyle mondása (*speech is time*, a beszéd idő) fején találja a szöget. Kellő idő vagy óraszám nélkül nincs elegendő gyakorlat, ennélfogva nem lehet szó a nyelv elsajátításáról, nyelvkészségről sem. Jól vessük tehát emlékezetünkbe — s ez egyúttal tanulmányomnak veleje is — *speech is time!*

(1919 január 22.) BAKONYI HUGÓ.

IRODALOM.

J. Tews: 50 Jahre deutscher Volksbildungsarbeit. Festschrift zum 50-jährigen Bestehen der Gesellschaft für Volksbildung. (Berlin, 1921. A Társulat kiadása. 84 l.)

A társadalomban mindjobban utat tör az a felfogás, hogy a szűkebb értelemben vett iskolai oktatás, helyesebben a minimális iskolakötelezettség, ma már korántsem elégítheti ki valamely népnek művelődési szükségletét, tehát amaz mellett gondoskodni kell olyan alkalmakról és intézményekről, amelyek mindenki részére hozzáférhetővé teszik a képzés és továbbképzés lehetőségét. Hogy ennek miként igyekeznek eleget tenni a német birodalomban, arról igazi német alapossággal számol be az előttünk levő füzet, amely a *Német Népművelő Társulat* alapításának (1871 jún. 14.) 50. évfordulója alkalmából jelent meg.

Valósággal művelődéstörténeti képet tár elénk a német népművelési törekvések multjáról szóló fejezet, amely visszanyúl a középkori céhekig és kimutatja, hogy ebben a fontos munkában a mult